

Makale Geliş Tarihi | Received: 21.12.2021
Makale Kabul Tarihi | Accepted: 27.04.2022

E-ISSN: 2148-9327
http://dergipark.org.tr/kilikya
Araştırma Makalesi | Research Article

WANG YANGMING'İN "SEZGİSEL BİLGİ" KURAMI: EYLEMDE ZİHİNSEL-SPİRİTÜEL BÜTÜNLÜK

İlknur SERTDEMİR*

Öz: Milattan önce 6. yy' da Konfüçyüs tarafından kuralcı bir çerçevede açıklanan ve bilgelik-erdemlilik sentezini temel alan düşünce ekolüne ahlaki psikoloji kuramını getiren ilk fikir adamı Mengzi'dir. İnsanın doğuştan iyiliği önermesiyle duygu, düşünce ve eylem arasındaki tutarlılığı içgörüsül farkındalığa kaynak gösteren Mengzi, Çin felsefesine yeni bir soluk getirir. Bu önerme, 11.yy'da Neo-Konfüçyüsçü filozof Cheng Hao'nun sezgisel öğrenme yoluyla korunsu da önermenin Doğu Asya topraklarına yayılmasındaki asıl katkı Ming dönemi siyasetçisi, hattatı ve generali Wang Yangming'e aittir. Wang Yangming, Mengzi'dan aktardığı zihinsel-spiritüel bütünlüğü öğretisine dâhil ederek doğuştan gelen bilgi ve erdemin davranışsal tepkimeye yansıma sürecinde rasyoneli dışlar. Sezgisele odaklı bu kuramda duygu ile düşünce birbirinden ayrılmadığı gibi sorgulama, gözleme ve deneyimleme safhalarının pratiğine ihtiyaç duyulmaz. Birey, fıtraten doğru-yanlış ayrımı yapabilme yeteneğine sahip olduğu için içgörü ve sağduyuyla her şeyi idrak edebilir; önceden idrak edebildiği için de davranma, bilme ile eş zamanlı güdülenir. Bu çalışmada, Wang Yangming'in sezgisel bilgi kuramıyla savladığı kişisel gelişimin Batı dünyasındaki karşılığı ve modern psikolojiyle özdeşleşen özelliği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Wang Yangming, sezgisel bilgi, ahlaki farkındalık, kişisel gelişim, zihinsel-spiritüel bütünlük

"INTUITIVE KNOWLEDGE" THEORY OF WANG YANGMING: MENTAL-SPIRITUAL INTEGRITY IN ACTION

Abstract: Mengzi was the first intellectual who built the theory of moral psychology on the school of thought based upon the synthesis of sagesness and virtuousness explained through a normative context by Confucius in the 6th century BC. Mengzi has made all the difference to Chinese philosophy, giving reference to the coherence among feelings, thoughts and actions for self-awareness with the thesis of innate goodness of human beings. Even though this thesis was

* Dr. | PhD

Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Sinoloji Anabilim Dalı Doktora Mezunu, Türkiye | PhD Graduate in Ankara University, Graduate School of Social Sciences, Sinology Department of Eastern Languages and Literatures, Turkey.

ilknursertdemir@windowslive.com

Orcid Id: 0000-0002-4325-3097

Sertdemir, İ. (2020). Wang Yangming'in "Sezgisel Bilgi" Kuramı: Eylemde Zihinsel-Spiritüel Bütünlük. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 177-192.

held by intuitive learning method enhanced at the hands of Neo-Confucian philosopher Cheng Hao in the 11th century, Wang Yangming, who was a politician, calligrapher and military general of the Ming period, essentially contributed the expanding of this thesis to the lands of East Asia. Wang Yangming excludes the rational in the process of behavioral response of inborn knowledge and virtue, owing to the mental-spiritual integrity brought from Mengzi into his teaching. In this intuitive-centered theory questioning, observing and experiencing phases have no need to be practiced as well as feelings and thoughts are inseparable whole. Since the individual has the inherent ability to distinguish between right and wrong, everything can be perceived with insight and foresight. Since the individual can perceive before, acting is motivated simultaneously with knowing. In this paper, the Western equivalent of the personal growth assumed by intuitive knowledge theory of Wang Yangming and its identified feature in modern psychology will be examined.

Keywords: Wang Yangming, intuitive knowledge, moral awareness, personal growth, mental-spiritual integrity

1. Giriş

Batı felsefesinde süregelen tartışmaların başında bilginin kaynağı gelir. Antik çağlardan itibaren varlığın özü, evrenin işleyişi, insanın tabiatı, ahlaki değerler ve benzeri konular düşünce tarihinin ayrılmaz bir parçası olmakla kalmayıp teorikten pratiğe geçişte sayısız disipline ayrılmıştır. Ana tema doğadan beşere kaydıka insan soru sormaya başlamış; aklın işlevini bilme, anlama ve kavrama ekseninden yanıtama çabasına girişmiştir. Ahlak, mantık ve metafizik haricinde felsefenin diğer dalı olan epistemoloji; bilginin tanımı, kapsamı ve yöntemi hakkındaki argümanları destekler. Hakikate farkındalığın aşinalığa, önermeye, prosedüre dayalı üç ayrı yöntemle sunulduğu bilgi biliminde algı, deneyim ve eylemin nedenselliği araştırılır (Bengson ve Moffett, 2011). İster ampirist ister rasyonalist bağlamdan olsun genel kanı, "neyi nasıl bilebiliriz?" sorgusuna dayalı hipotezlerin Yunan coğrafyasında ortaya çıktığı yönündedir.¹ Bilinenin aksine bizler, milattan önceki yüzyıllarda şekillenen geleneksel Çin düşüncesinde epistemolojiden ontolojiye tüm felsefi disiplinlerin ilk örneklerini görebilmekteyiz. Çin felsefesinin en eski düşünürü olarak anılagelen Laozi (MÖ 571-471), varlığın kökenine ve metafiziksel dünyanın fiziksel dünyayla ilişkisine dikkat çekerken Konfüçyüs (MÖ 551-479), eski dönemlerden aktardığı seküler davranış normlarıyla hikmet ve fazilet ediniminden bahseder. (Sertdemir, 2021a) İnsanın fitri eğilimlerine dair herhangi bir söylemi bulunmadığından ötürü erdem doğuştan değildir; ama bilgi potansiyelde mevcuttur. Bireylerarası statüsel eşitsizliği savunan Konfüçyüs'e göre doğuştan bilme yetisine nail insanlar en üst mertebededir, onları koşullar ne olursa olsun öğrenerek irfan sahibi olma gayretindekiler izler. Yaşamın zorlu şartlarında öğrenmeye heveslenmeyenler ise her daim cahil kalan en alt

¹ İlk rasyonalistlere Parmenides, Platon ve Aristoteles; ilk ampiristlere Demokritos ile Epikuros emsal gösterilmektedir (Baird, 2016; Tubbs, 2009). Dolayısıyla akılcılığı ve deneyciliği öne süren görüşler, Batı dünyasıyla sınırlandırılmakta; Uzak Doğu coğrafyasında doğan felsefi akımlar göz ardı edilmektedir.

mertebededirler.² Üstad, “*bildiğini bilmek, bilmediğini de bilmek, işte hakiki bilgi budur*” der (Lunyü, 2/17).³ Birey, neyi bildiğini neyi de bilmediğini idrak ederek somut-soyut her şeye farkındalık kazanacak, bu suretle gerçek bilgiye erişecektir. Öğrenme süreci tecrübeyle süreklilik arz eder, kuralları vardır ve tefekkür gerektirir. Konfüçyüs’teki bilgilenme metodu mütemadiyen öğrenmeye odaklandığından deneyci; düşünmeden öğrenmenin imkânsızlığını vurguladığından da usçu minvaldedir.

Öte yandan Konfüçyüs’ün naklettiği normları insan doğasının iyiliğiyle ilişkilendiren ve bu öğretiyeye etiksel epistemoloji fikrini aşıl原因 Mengzi (MÖ 372-289), hem bilgiyi hem de erdemi doğuştancılıkla açıklar. Bu kuramda duygu ile düşünce ayrılmaz; davranışa güdülenme ise zihinsel ve spiritüel süreçleri bütünler. Mengzi’ya göre Konfüçyüs’ün ön planda tuttuğu ölçütlerin eyleme dönük psikolojik bileşenleri izah açısından eksiktir. Ahlaki öze bilinçlenme noktasında bilişsel ve duyusal sürecin aynı anda işlediği iddiası Mengzi düşüncesinin mihenk taşıdır. Kişisel gelişimde us histen, his de ustan üstün olamaz. Öz benlikte yerleşik duygular sayesinde birey önce hisseder, sonra düşünür, en son harekete geçer. Bu bağlamda öğrenme; deneyci, usçu yahut duygucu salt motiveden sıyrılan, akıl-kalp ilgileşimiyle algılanan sezgisel minvaldedir. Mengzi, Konfüçyüsçü normları dört temel fitri duyguyla içselleştirerek teorisini pekiştirir. Herkesin merhamet, utanç, hürmet ve doğru-yanlış ayırımına malik olduğunu; insancılığın, doğruluğun, teşrifatin ve bilgeliğin dışarıdan aşıl原因 erdemler olmadığını; beşerin tereddütsüz bu erdemlerle donatıldığını dile getirir.⁴ Bilgi ve erdem, doğuştan gelen iyiliğin uzantılarıdır. Nasıl ki merhamet hissi insancıl davranmayı kendiliğinden aktifleştiriyorsa doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yetisi de bilgiyi kendiliğinden aktifleştirir. Duyguyla eyleme niyetlendiren irade, karar verme aşamasında araçsal fonksiyondadır; şayet akli ve kalbi yetiler keşfedilirse eylem iyiye ve doğruya yönelecektir. Amaçsal fonksiyon, doğuştan gelen bilgi ve erdemin kötücüle meyletmemesidir. Bu nedenle Mengzi, bencil arzulara boyun eğmemek için iradenin kontrol altında tutulması gerektiğine sıklıkla değinir. (Sertdemir, 2021b)

Bu kuram, binlerce sene sonra ilk olarak Song hanedanı felsefecisi ve politikacısı Cheng Hao (1032-1085) tarafından benimsenerek “sezgisel öğrenme” metoduyla sunulur. Buna göre insan, içkin erdemi öngörüyle algılayarak spontane yolla bilgiye bilinçlenebilir; çünkü insan doğasının ahlakiliği (dexing 德性) doğuştandır. Bireyi erdemli edime yönlendiren insancılık, doğruluk, teşrifat ve bilgeliğin özde var olduğu

² Lunyü, 16/9. Literatüre “Konfüçyüs Klasikleri” adıyla giren kadim metinler arasında Konuşmalar Kitabı (Lunyü 论语), düşünürün ahlak, eğitim, politika, beşeri ilişkiler ve dünyevi yaşam görüşlerine ilişkin malumata ilk elden ulaştırın kült eseridir.

³ Söyleme ilişkin diğer çeviriler şöyledir: “eğer biliyorsan, biliyorsun demektir ve bilmiyorsan da bilmiyorsun, işte bu bilgeliktir”; “bir şey bildiğin zaman, onu bildiğini göstermeye çalış, bir şey bilmiyorsan, onu bilmediğini kabul et, işte bu bilgidir” (Fidan, 2017: 20; Özerdim, 2000: 28).

⁴ Mengzi, 6a/6. Düşünürün kendi adını taşıyan eseri, Konuşmalar Kitabı ardından sıralanan klasiktir. Toplamda yedi bölümden oluşan bu metinde Mengzi’nın insan doğası, kişisel gelişim, psikososyal yaklaşım, devlet idaresi ve toplum nizamına değin fikriyatı detaylıca okunabilir. Yukarıda sıralanan ve merhamet (ceyin 惻隱), utanç (xiuwu 羞惡), hürmet (cirang 辭讓), doğru-yanlış ayırımından (shifei 是非) oluşan dört duygu, Konfüçyüs öğretisinde ahlaki davranışın temeli sayılan insancılık (ren 仁), doğruluk (yi 义), teşrifat (li 礼) ve bilgelik (zhi 智) erdemlerinin kaynağıdır.

görüşünü sürdüren Cheng Hao'nun iyiliğe farkındalıkta deneyimsel yolu reddederek sezgisel yolu seçmesi ve duygu ile düşüncenin eylemi eş zamanlı motive ettiğini savlaması, Mengzi'nin zihinsel-spiritüel bütünlüğe yordduğu akıl-kalp ilgileşiminin devamıdır.⁵ Cheng Hao, içsel potansiyelini davranışa dönüştüren bireyin sezgisel öğrenmeyle ahlaki gelişimini tamamlayacağı kanısıyla bu kuramı ilkeleştirir.⁶ Ne var ki Mengzi'dan kalan mirası ve Cheng Hao'nun başlattığı akımı tam manasıyla uygulayan isim Wang Yangming (1472-1529)'dir.⁷ Rasyonalist yaklaşıma karşı açıkça tavır alan düşünür, "bilgi ve eylem birliği (知行合一)" adını verdiği teorisiyle benliği davranışa hazırlayan özsel enerjilerin eşitliğini izhar eder. Nitekim karşımıza bilişsel, duyuşsal ve motivasyonel süreci bir arada yorumlayan yepyeni bir önerme çıkar.

2. Kişisel Gelişimde Sezgisel Bilgi

Mengzi'nin ahlaki psikoloji kuramıyla öğretisel nitelik kazanan xin (心) kavramı, Wang Yangming'in "aklınızın ötesinde hiçbir şey var olamaz, kalplerimizin ötesinde hiçbir ilke yücelemez"⁸ sözüyle sağlam bir zemine oturtulur. Akıl-kalp ilgileşiminin dayanak noktası, iyi eğilimlerle dünyaya gelen insanın öz varlığına farkındalık kazanmasıdır. Mengzi, bu farkındalığı sezgisel yeti ve sezgisel bilgi olmak üzere iki kademedede verirken Wang Yangming doğrudan sezgisel bilgiyi önceler.⁹ Mengzi'ya göre sezgisel yeti, bireyin sosyal çevresinden ve dış müdahaleden bağımsız içgüdüleriyle eyleme niyetlenmesidir. Sezgisel bilgi ise doğuştan bahsedilen duygular aracılığıyla eylemin düşünceye yansımalarıdır. Düşünürün izleği şudur; kucakta taşınan bebekler sezgisel yolla sevmeyi, bağlanmayı ve güvenmeyi öğrenir; ebeveynlerini sevmeye başlayan çocuklar, zaman geçtikçe toplum fertlerine saygı duymayı da öğrenecektir (Mengzi, 7a/15). Böylece tecrübe, gözlem ve deneye başvurmadan dolaysız ve araçsız öğrenme gerçekleşir. Erdemin ilk tohumları aile ortamında atıldığı gibi bilgi ağacı da hane içinde yeşerir. Bununla birlikte Wang Yangming, yetinin bilgiden ayrılmayan pratiğine yoğunlaşır. Fitri eğilimleri ihtiva eden akıl-kalp ilgileşimi ahlaki olana yönelimi

⁵ Er Cheng Ji, Yishu 2/14. Felsefe Profesörü Peng Qifu, Mengzi'daki doğuştancı kuramın Cheng Hao tarafından detaylandırıldığını, yorumlandığını ve sezgisel öğrenme yöntemiyle pekiştirildiğini anlatır. Bk. Peng, 2010.

⁶ Mengzi'daki akıl-kalp ilgileşimini karşılayan xin (心) kavramı, lügatte kalp, his, akıl, zihin, zekâ, vicdan, ruh vari anlam çeşitliliğindedir. Dolayısıyla bu kavramın tek başına akıl veya tek başına kalp şeklindeki çevirisi dayanaksızdır. Kişinin zihnen ve ruhen gelişiminde duygu ile düşünce eş güdümlüdür, akli ve kalbi yetiler birbirinden ayrılmaz. Cheng Hao, bu ilgileşimi xinxue (心学) doktriniyle bir prensip haline getirir. Israrla "zihin okulu" olarak tercüme edilen xinxue, aslında zihinsel-spiritüel bütünlüğü merkezileştiren bir akımdır. Bu akım aynı zamanda Wang Yangming felsefesini temellendirecektir.

⁷ Saygı ifadesi Bo'an ile de anılan Wang Yangming'in aile adı Wang Shouren'dir. Günümüz Zhejiang eyaleti Yuyao şehrinde dünyaya gelmiştir. Mesleki kariyerine bürokrasiyi ve askeriyeyi de sığdıran çok yönlü vizyonuyla tanınır. Konfüçyüsçü öğretide çığır açan görüşü, yangming felsefesi (yangming xue 阳明学) namıyla tarihe geçmiş, özellikle Japon düşüncesi ve samuray kültürü üzerinde kalıcı etki bırakmıştır.

⁸ (Chuanxi Lu, 3) Wang Yangming'in en değerli eseri Chuanxi Lu (传习录), pratik yaşam için yönergeler kodlayan bir külliyattır. Toplamda 15 cilt ve üç yüzden fazla kesitten oluşan kitapta, Konfüçyüs Klasikleri arasında yer alan Büyük Bilgi (Daxue 大学) metni de yeniden yorumlanır. Eser, "Wang Yangming Koleksiyonu" adıyla 1572 yılında düşünürün müritleri tarafından derlenmiştir. Batı dillerine aktarımı, Profesör Wing-Tsit Chan (1901-1994) tarafından kaleme alınmıştır. Ülkemizde daha önce Wang Yangming felsefesini konu alan herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Çalışmamız bu açıdan alanında ilk olacaktır.

⁹ Çincede liangneng (良能) sezgisel yeti; liangzhi (良知) ise sezgisel bilgidir.

başaramıyorsa bencil arzular, benmerkezci bağılıklar ve çevreyle kurulan yanlış ilişkiler edimlerin kötücüle kaymasına yol açtığından doğru bilgi bulunamaz. Birey, özüne dönmeli, bilgi ve erdemi iç dünyasında aramalıdır:

Sezgisel bilgi doğanın ilkesi, zihnin ve ruhun berrak bilincidir, her daim parlar ve ışığı varlıklara zuhur eder. Bu yaradılışın tözüdür. Gök yaratır, yer yaşatır, beşerse can bulur. İnsanın doğası ve benliği maharetle doludur, kendiliğinden büyür ve yetişir. Herkes, aile ortamında hissettiği derecede sevgiyi ve saygıyı bilir. Çünkü hakiki bilgi dışarıda aranmayandır (Wang, 2018: 4-8).

Burada dikkat çekilen husus, ahlaki davranış için gerekli bilginin erdeme öncülük eden duygu-düşünce bütünlüğünden farklı bir alanda deneyimlenemeyeceğidir. Yani, öğrenmenin spontaneliği söz konusudur. Gök, yer ve insan arasındaki manevi birliğin idrakini bilinçlenmeye dayatan Wang Yangming, aynı uyumu yeti, bilgi, erdem ve eylemin karşılıklı etkileşimine addeder. Kişi, akıl-kalp ilgileşimiyle içinde yaşadığımız fiili dünyayı kavrayabildiği gibi evrenin işleyişini de kavrayabilir. Mühim olan doğuştan gelene yönelimse doğanın ve doğaüstünün bilgisi zaten varlığın özünde keşfedilmeyi bekleyendir. Onun *“eğer gök, yer ve arasındakiler bilincimden ayrı düşerse mevcudiyet son bulur”* anekdotu Mengzi klasiği 7a/1’de geçen *“kendi doğasını bilen göğü de bilir”* savıyla örtüşür (Chuanxi Lu, 3). İnsanın doğası, özü, benliği ve bilinci daimi bir bütündür. Duyu organlarıyla dış dünyayı algılamakta uyarılara verilen tepki, zihinsel faaliyetleri aktive edebilir. Bir kimse kendi fitratına bilinçlendiği müddetçe etrafında olup bitenlere reaksiyon gösterir; içgörüselle algıyla yalnızca dünyeviliğe değil dünyevi ötesine de mana yükleyebilir. Yeni durum, nesne veya olay; eski durum, nesne veya olaydan çağrışımlarla öğrenilebilir. Akıl-kalp ilgileşimi, ardı ardına yaşananları birbiriyle kıyaslayarak uyarı-uyarılan arası bağ kurar. Wang Yangming’de akıl yürütme ve mantıklı düşünme bu korelasyondan ayrılmayanlardır. Şöyle der: *“akıl-kalp ilgileşimi zaten mantıktır”* (Chuanxi Lu, 1). Duygu düşünceye, düşünce de duyguya entegredir; her şey zihnen ve ruhen fitridir. Doğuştan gelen hissiyat, benliği mantıklı düşünmeye sevk edecektir. Bu meyanda içsel bilgi ahlakiliğin göstergesi olabildiğinden dışsal bilgi ahlak dışı unsurlara meylettirebilir.

Yeni dönem Konfüçyüsçülerden Fang Keli (1938-2020), içsel-dışsal bilgide ahlaki ve ahlaki olmayan meselesini çelişkili bulur. Doğuştan gelen ve sonradan kazanılan arasındaki ayırmda Wang Yangming’in rasyoneli ötelediğini, yaşam boyu deneyimlenen alışkanlıkların mütemadiyen bencil arzulardan kaynaklanmadığını iddia eder (Fang, 1997). Bu iddiaya katılmıyoruz; zira ortada insan doğasının iyiliğine bağlı kendiliğinden filizlenen bilgi ve erdem tahayyülü vardır. Mengzi, klasiği 4a/27’de geçen *“gerçek bilgelik doğruyu yanlıştan ayırmaktır”* öğüdüyle doğru-yanlış ayırımı yapabilme yetisiyle donatılan hilkatin irfana ulaştırdığının altını çizer. Çevresel etmenlerle bencillığe, açgözlülüğe ve kibirliliğe yeltenen insan, iyi doğasından uzaklaşmış, kötünün pençesine düşmüştür. İradenin kontrol altına alınmasıyla içgüdüsel arzular sınırlandırılabilir. Düşünürün üstüne basa basa tekrarladığı kişisel gelişim teoretiği *“benliği iyileştir, hilkati besle”* prensibidir. Benliğin iyileştirilmesi, akıl-kalp ilgileşimini dış dünyanın menfi etkilerinden korumak; hilkatin beslenmesi ise, doğuştan iyi olan bilgi ve erdemi edime yansıtmaktır. Suyun muntazaman aşağı yöne

akışına müşabih beşerin fitratı da iyidir, kötü olamaz; çünkü su asla yukarı yöne akmaz (Mengzi, 6a/2). Wang Yangming, "akıl-kalp ilgileşimini engelleyen bencil arzularдан kurtulamamaktır, tıpkı güneş ışığını engelleyen bulutlar gibi" sözüyle özdeki iyi eğilimlere farkındalığın önünü kesen faktörü dışsala isnat eder; çünkü içselde ahlakın kusursuz cevheri yatar.¹⁰ Her iki analogiyi insancılık erdemini büyüten merhamet hissi üzerinden örnekleyelim. Mengzi, özgecil davranışı başkalarının ıstırabına duyarlılıkla anlatır ve duyarlılığı güdüleyen birincil duygu şefkattir:

Diyorum ki farzı misal bir kimse aniden kuyuya düşmekte olan küçük bir çocuk gördü. Her kim bu anı deneyimlirse istinasız şekilde telaş ve korku duyacaktır. Böylesi hissiyat ne çocuğun ebeveynleri, komşuları, arkadaşlarının ilgisine mazhar olmak ya da övgülerini kazanmak içindir ne de olaya karşı kayıtsız kalmanın getireceği itibarsızlık kaygısıdır. Bu bakımdan merhamet duygusunun beşere ait olduğu kavranabilir. (Mengzi, 2a/6).

Benzer söyleme Wang Yangming'de rastlarız:

Küçük bir çocuğun kuyuya düşmesine şahit olan erdemli insanda merhametten dolayı kaygı, korku ve telaş başlar. Kendiliğinden uyanan bu hisler, insancıl insanın o küçük çocuk ile aynı kalbe ve benliğe sahip olduğuna işarettir. Merhamete duyarlılık, öz varlığın bilinci değil de nedir? Bu bilinç, sezgisel bilgi değil de nedir? (Wang, 2018: 20-26).

Beşeri münasebetlerde en üstün erdemi nitelediğinden insancılık tavsifine yakın duran ren (仁), Konfüçyüs öğretisinin merkezindedir. Mengzi, bu erdemi merhametin, diğerkâmlığın ve duygudaşlığın menşei sayar. Başkalarının çektiği acıya duyarlılığın empati-sempati durumsalıyla açıldığı iki söz, hiç tanımadığımız insanların maruz kaldığı tehlike anında içselde hissettiğimiz şefkatle yardıma güdülenmenin herhangi bir menfaat beklentisi içermediğini doğrulamaya yeterlidir. Bireysel çıkar sağlama gayesiyle kuyuya düşmekte olan küçük çocuğu kurtarmayı aklından geçiren biri, karşılığında mutlaka ödüllendirmek istiyordur. Ancak kendi doğasını bilen ve özüne dönen biri çıkarılıktan uzaktır, yardımseverliği bencil gayelerle hedeflemez. Mengzi'daki "başkalarının acı çekmesini göze alamama diğerkâmlığı", psikolojide başkaları için kaygılanma, endişelenme; zorluğa yardımcı olma ve destek sağlama vari dürtüleri tetikleyen motivasyonel bir duygu durumudur (Darity, 2008: 87-88). İçselde hangi duygu güdülenirse o duygu, düşünceyi ve davranışı kendiliğinden tasarlar. Duyarlılığa aracılık edense duygu ile düşünce bağıntısı sebebiyle mantıksallıktır. Wang Yangming, "akıl-kalp ilgileşimi zaten mantıktır" varsayımını "akıl-kalp ilgileşimi harici bir mantıksallık yoktur" diyerek pekiştirir.¹¹ İnsancıl duygularla hareket eden bireyi benliğindeki bilgi ve erdeme bilinçlenen karakter örgüsüyle tanımlar. Bu

¹⁰ "İyiye eğilimli insan doğası, güneşin parlaklığını bloke eden bulutları dağıtır" (Wang, 2018: 110 ve 968).

¹¹ Sezgisel bilgi (良知) kuramında xin ji li (心即理) ve xin wai wu li (心外无理), akıl-kalp ilgileşiminin mantıktan ayrılmayan iki standardıdır. Wang Yangming, duyguyu düşüncenin altına ezen rasyonalist yaklaşımları bu ikilinin fonksiyonelliğiyle eleştirir:

"İrfanı zihninde beslemek istiyorsan kalbinle çalışmalı, doğruluğa ve hakkaniyete saldırmamalısın. Akıl-kalp ilgileşimi haricinde ne iyilik vardır ne dürüstlük ne de mantık" (Wang, 2018: 50 ve 153).

doğrultuda kuyuya düşmekte olan çocuğu kurtarma girişimi, fitri iyiliği sezgisel bilgiyle algılamının sonucudur.

Merhamet ve benzeri hislere duyarlılık, Wang Yangming'e göre içgörüseldir. Varlığın özünde kendiliğinden belirir. Profesör Chan Lai, bu paradigmanın arka planında kozmolojik öğeler arar. Akıl-kalp ilgileşimi göğün numeni; bilgi de akıl-kalp ilgileşiminin numenidir. Varlığın özü "kendinde olan şey" ile doğüstü fenomenleri algılar, onlara mana yükler: mana neredeyse nesne oradadır.¹² "Kendinde olan şey" ile kastedilen benti (本体) varoluşsal özdür; beşerin hem bedensel hem de ruhsal yapısıdır. O halde bireyin bilişsel ve duyuşsal motiverinde beş duyu organıyla soyutu kavraması ya da somutu anlamlandırması olanak dışıdır. Wang Yangming, Büyük Bilgi'yi notlandırırken Konfüçyüs'ün Lunyu 9/8'deki "gerçekten biliyor muyum; hayır aslında bilmiyorum"¹³ otokritiği üzerinden uzun uzadıya bir değerlendirme yapar:

Sezgisel bilgi gözle görülmeyen, kulakla işitilmeyendir. Görme ve işitme yalnızca sezgiyle keşfedilen bilginin kullanım yöntemleridir. Konfüçyüs, "aslında bilmiyorum" özeleştirisiyle bilgeliğe mertebesine ulaşmadığını söyler. Sezgisel bilgi dışında bilgeliği aramak bilince aykırıdır. Bilgelik akla, akıl da bilince muhtaçtır. Âlimlerin insanlara öğreteceği ilk şey doğruluktur. Gözle görülen ve kulakla işitilen şeylere öncelik tanımak, doğruluğu ikinci plana attığından kişi öz benliğini yitirecektir. Beyin, özdeki sezgisel bilgiye bilinçlendiği takdirde gördüğümüz ve işittiğimiz her şey bilgeliğe yaraşır olacaktır (Wang, 2018: 624).

Buradaki en mühim ayrıntı, insan beyni tounao (头脑) kullanımınıdır. Wang Yangming alenen düşünen organa parmak basar. Gözlerin ve kulakların algısı dış etkenlerle örtülüdür, onlar hissetmenin önyak olduğu anlama, uslama ve muhakeme sürecini tamamlayamaz. Doğruluk erdeminin sezgisel bilgideki duygu formlarından biriymişçesine örneklendiği bu açıklamada, öz benliğin fitri eğilimlerden yoksunluğu bilinçlenmeye aykırılıktır. Görme ve işitme, akıl-kalp ilgileşiminin eyleme geçişinde araçsaldır. Eğer ki birey sadece duyu organlarıyla bir davranışa niyetleniyorsa doğuştan gelene farkındalık kazanamamış, içgözlemi başaramamış demektir. Bir diğer deyişle fitri duygularla husule gelen duyarlılığın örselenmesi, akıl yürütmeye de mantıklı düşünmeye de ket vurur. Beş duyuyu uyaranlar haricindeki hiçbir şeyi idrak edemeyen kişi, bilişsel ve duyuşsal sürecin eş zamanlılığına uyum sağlayamıyordur. Profesör Chan'ın "kendinde olan şey" dediği dünyeviliğin ötesini kavrayan varoluşsal öz, kesinlikle bu adaptasyondur. Akıl-kalp ilgileşimi, doğüstü alandan lütfedilen iyi hilkate bilinçlenmeye iyi hilkati bilebilme de doğüstü alana anlam yükletir. Mengzi'nın da üstünde durduğu gibi "beyin düşünebilendir, düşünürsen kazanırsın, düşünmezsen kaybedersin, bu göğün bize bahşettiğidir."¹⁴

¹² Bilebildiğimiz ve bilemediğimiz her şeyin ötesini mantık çerçevesinde anlamlandırma alan teorisini işaret eder ve "mana neredeyse nesne oradadır (意之所在便是物)" tekniğine başvurur (Chan, 1991: 74-79).

¹³ Söze dair diğer çeviriler şöyledir: "benim bilgim var mıdır, yoktur"; "benim gerçekten bir bilgim var mı, bilmiyorum" (Fidan, 2017: 66; Özerdim, 2000: 82).

¹⁴ Mengzi, 6a/15. Çin düşünce geleneğinde ahlakın kaynağı, ilahi kudrete atfedilen yönetici göktür. İrade sahibi gök, beşeri yaşamın nizamında insanı sorumlu tutar. Konfüçyüsçü metinlerde ahlaki kimliği göğe hamleden ifadeleri sıklıkla okuruz: "ahlakı bana gök bahşetti"; "ahlakın kökeni göktür, göğün emrine riayet

Duyarlılık teorisinin Batı'daki temsilcilerinden David Hume (1711-1776), duyu organlarıyla algı problemini sesler, renkler, tatlar ve dokunuşlar dolayından anlatır. Zihnin vahit bir düşünce mekanizması olmadığını, hissi ve eylemi etrafa yayan ana merkez olduğunu düşünür. Bilinmesi gerekir ki Hume felsefesinde insan doğasının doğuştan iyiliği veya kötülüğü yoktur, duygular vasıtasıyla bilgi ve erdem öğrenilir. Duygu düşünceden üstündür; bu yüzden ahlaki gelişim içgörüselle duyarlılığa paraleldir. Tezinde dört hülasa göze çarpar: mantık tek başına iradenin motivesi olamaz; daha çok tutkuların kölesidir, etiksel ayrımlar mantıktan türemez, etiksel ayrımların kaynağı içsel duygulardır ve bazı erdemler doğal olsa da faydacılık vari erdemler yapaydır (Hume, 2000). Bir eylemin ahlaki olup olmadığını duygusallıkla fark edebilme yetisi bu tezin emotivist yönüdür. Mantığı iteleyip hissi öncülleme, Mengzi'nın başlattığı ve Wang Yangming'in sürdürdüğü akıl-kalp ilişimindeki duygu-düşünce bütünlüğüyle örtüşmez; yine de duyarlılık teorisinden bazı müşterek noktalar yakalayabilmekteyiz. Hume'daki doğal-yapay erdem ayrımı, davranışın menfaat içerikli olup olmamasıyla ölçülür. Doğal erdemler ilgi, sevgi, şefkat, vefa hislerini güdüleyen eğilimlerden beslenirken yapay erdemler, fayda ve kâr arzusu doğuran içtimai örften beslenir. Kişiyi iyi-kötü, doğru-yanlış ayırımına isteklendiren duygular, içgörü ve önsezi hasebiyle duyarlılığa dönüşebilir. Algılarımızı düşünceler ve izlenimler üzerinden sınıflandıran Hume, düşünceye motiveyi içsel hislere; izlenimi de düşüncenin çoğalan eşlemlerine dayandırır (Hume, 1962). Bu şema sezgiseli savunup usçu ve deneyci yaklaşımlara meydan okuduğundan Wang Yangming'in kuramsal zeminiyle benzeşen özellikleri tespit edebilmekteyiz.

Hume'daki doğal-yapay erdemler konusu Wang Yangming'de ahlaki-ahlaki olmayan bilgi izanını anımsatır. Kimi araştırmacılar, öğrenileni tasnif ederken sezgisel-sıradan bilgi farkını dikkate alsa da yorumsal ve yöntemsel açıdan çoğu noksanlığın giderilmediği barizdir. Profesör Yong Huang, sıradan bilgi dediğimiz ve herkesçe anlaşılabilen zhishi'yi (知识) ahlaki olmayan kategorisine koyar; ahlaki olansa sezgisel bilgi takririmiz liangzhi'dır (良知). Buraya kadar niteliksel bir tutarsızlığa tesadüf etmeyiz; ama sezgisel bilginin âlimlerle, sıradan bilginin cahillerle eşleştirilmesi üstü kapalı da olsa sınıfsal ayırımın gözetildiğinin belirtisidir (Huang, 2006). Hâlbuki Wang Yangming, herkesin doğuştan iyi olduğu teorisine tutunarak bilgi ve erdem iktisabında bireyler arası ayrımcılığı reddeder. Temas ettiği farklılaşma öğrenmenin şeklidir. Diyor ki; *"maddesel arzular sezgisel bilgiyi karartır, işte o zaman sıradan bilginin esiri haline gelen cahiller doğuştan gelen ahlaki özü yok sayarlar"* (Wang, 2018: 29). Burada, dış dünyanın duyumcu arzularına bel bağlamanın fitri bilgiye bilinçlenmeyi imkânsızlaştırarak insanı cahilleştirdiği anlatılır. Bilgelik ile cahillik, sosyal tabakalaşmaya değil ahlaki-ahlaki olmayan bilgi birikimine bağlıdır. Bir kimse sezgisel bilgiye farkındalık kazanamıyorsa sıradan bilginin tutsağı olacaktır: *"bir âlimin akıl-kalp ilişimini tozdan arınmış ayna gibidir, bir cahilin akıl-kalp ilişimini ise toza karışmış ayna gibidir"* (Wang,

yeryüzünde karşılık bulur" (Lunyü 7/23; Shujing, 4/29). Konfüçyüs'ün "ahlakı bana gök bahsetti" sözü, "gök beni erdemli bir kişi yapmış" ve "gök içimdeki erdemi yarattı" şeklinde de tercüme edilmektedir. Bk. Fidan, 2017: 55; Özerdim, 2000: 68.

2018: 427). Bu analogi, insanın âlim olmasını yahut cahil kalmasını duygu-düşünce bütünlüğüne uyum sağlanıp sağlanamamasına koşullar. İki karaktere özgü zıtlasma sosyolojik tarafta değil psikolojik taraftadır ve bütünüyle içsel-dışsal bilgideki belirleyici özelliği ima etmektedir.

Wang Yangming, Büyük Bilgi'ye yorum getirirken gözlenenenden ziyade algılananı öğrenmeyi öğütler. Duyguyu düşünceye, düşünceyi de duyguya kaynaştıran akıl-kalp ilgileşimi, sezgisel bilgiyi sıradan bilgiden ayırt etmede kilit rol oynar; tıpkı doğuştan malik olunan doğru-yanlış ayrımıyla fazilet ile hikmet dengesini kurabilmek gibi. Büyük Bilgi'nin bizlere öğrettiği üç kural ve sekiz ölçüt, kişisel gelişimde yol göstericidir. Üç kural; ahlakı aydınlatmak, insanlara içtenlikle davranmak, en üstün iyiye ulaşıldığında durulmaktır. Sekiz ölçüt ise özdüşünüm, akıl-kalp ilgileşimi, içtenliğe niyetlenme, bilgiye bilinçlenme, bilgiyi yayma, hane yaşamını düzenleme, doğru yönetim şekli belirleme ve toplumu huzura kavuşturmadır.¹⁵ (Daxue, 1-2) Wang Yangming'e göre üç kuraldan ahlakın aydınlatılması öz benliğin dışavurumu, içtenlikle hareket etme diğerkâm duyguları başkalarına yansıtma, en üstün iyide durulmaysa fitri eğilimler ile içkin duyguların eyleme geçişinde nihai motivedir. Sekiz ölçütü kişisel gelişim safhalarına uyarlayan düşünür, bireyden topluma; aileden devlete genişleyen ideal edim normlarını psikolojik süreçlerle anlatmaya çalışır. Ahlaki kimliğin ilk adımı özdüşünüm, duygu-düşünce bütünlüğüyle bireyleri diğerkâmlık, sevecenlik, yardımseverlik vari insancıl erdemlere niyetlendirir; akabinde sezgisel bilgiye farkındalık oluşur. Doğuştan gelen bilgi ve erdeme farkındalık kazananlar, öğrenilen davranışı aile ortamından toplum geneline yayar. Bu yayılım alanı devlet idaresine de sızır; böylelikle fertler selamet ve sükûnet içinde yaşarlar (Wang, 2018: 326-327). Konfüçyüs'ün kuralcılığı karşısında oldukça ütopyacı duran bu varsayım, sezgisel öğrenme kuramını doğruladığından gelişim psikolojisinin hangi koluyla özdeşleştiğinin incelenmesi, bu noktada daha da önem arz eder.

3. Zihinsel-Spiritüel Bütünlükte "Bilgi ve Eylem Birliği"

Wang Yangming, "bilgi ve eylem birliği" görüşüyle bilişsel gelişimi davranışsal gelişimden ayırmayan bir teori ortaya atar. Batı felsefesinin klasik döneminde dahi denk gelemediğimiz bu tasavvur, çağdaş psikoloji araştırmalarında ve yirminci yüzyılın fikir adamlarında müşahede edilebilir. Eğitim kuramcısı John Dewey (1859-1952), yaşam boyu katlanarak artan somut deneyimleri kendi kendine eyleme geçen insan doğasını kuşatan bir meydana benzettir. Bilginin bireyi davranışa spontane biçimde güdülediğine değinen Dewey, zihin, beden ile ruh ilişkisini bireysel ve toplumsal düzeyde bilme-uygulama ilişkisi olarak tanımlar. Akıl yürütme ve mantıklı düşünme davranışı açığa vurur, davranış tekrarlandıkça bilgi birikimi var olur (Dewey, 1963). Profesör David Davidson (1917-2003), bilgi ve eylemin eşzamanlılığı

¹⁵ Büyük Bilgi metninin Türkçeye aktarımı, ilk Türk Sinolog Prof. Dr. Muhaddere Nabi Özerdim (1916-1991) tarafından yapılmıştır. Eserde üç kural ve sekiz ölçüte dair yorumsa şöyledir:

"Büyük Bilgi'nin bize öğrettiği şey, yüksek erdemi açıklamak, insanları sevmek ve en yüksek erişkinlikte kalmaktır. Erişilen noktayı bilmek, takip edilen gayeyi tespiti yarar. Takip edilen şey olduktan sonra büyük bir sükûnete erişilir. Bu sükûneti barış takip eder. Bu barış insanı düşünmeye götürür. Bu düşünce de insanı elde etmek istediği şeyi eriştirir" (Özerdim, 1963: 26).

teorisinde daha belirgin argümanlara sahiptir. Aklı davranışın sebebi gören Davidson; bilgiyi algılama, depolama ve hatırlama süreçlerinin her birini davranışın nedenselliği kapsamında açıklar. Bunun yanı sıra zihinsel ve bedensel niyetleri birbirinden ayırır; gerekçesiye duyu, duygu ve bilincin bütüncüllüğü; fizyolojik istemin maddeselliğidir (Davidson, 1980). Bilgiyi insan doğasının aynası teşbihiyle imgeleyen düşünür Richard Rorty (1931-2007), düşünerek davranmayı içkin duyguya duyarlı-duyarsız olma durumundan ele alır. Faydalı bilgi göreceli deneyimlerin ürünü değil; kimin iyiye ve doğruluğa ulaşma istenci varsa onun kötülüğe ve zorbalığa duyarlılıkla diremesidir. Bireyler, edimlerinde duygusal ile mantıksal arası istikrarı sağladığında toplumsal dayanışma vuku bulur. Düşünür, başkalarına karşı duyarlılığı "herkes bizden biridir" referansı ile sunar (Rorty, 1980). Bilişsel bilimci Daniel Dennett (1942-), zihinsel faaliyetlerle bilgi edinimini bilince, bilinci de çoklu oluşumlu benliğin işlevselliğine geçerli kılar. Bilgi akışı, bireyin "kendini bilme" farkındalığında duygusal girdilere sezgileriyle tepki vermesi ve yeni duruma akıl yoluyla tecrübelenmesi sonucu sağlanır. Algı ve his, zihni gözleme gereksinim duymadan bilinçli deneyime hazırlar (Dennett, 1991). Bu kuramlar, bilinci yanılsamadan ibaret gören empirist görüşün de duyguyu dışta bırakıp düşünceyi öne alan rasyonalist görüşün de tam karşısında durur.

Wang Yangming'e dönecek olursak, "bilmek zaten yapmaktır" ilkesiyle bilişsel ve davranışsal gelişim süreçlerindeki eş zamanlılığı okuruz. Akıl-kalp ilgileşimiyle zihinsel faaliyetler algı-his bağlamından mantığa, mantıktan da davranışa dönüşür: "*zihinsel-spiritüel bütünlüğün özü insan doğasıdır ve insan doğası zaten mantıktır*" (Chuanxi Lu, 2). Zihinsel-spiritüel bütünlük, duyguyu düşünceden, düşünceyi de duygudan ayırmayan akıl-kalp ilgileşimidir. Bu ilgileşimin öz benlikle ilişkilendirilerek hem akıl yürütme hem de mantıklı düşünmeye kılavuzluk edici, eylemin bilgiden azade gerçekleşmeyeceğidir. Bu hususta Wang Yangming'de şimdiye dek üç ana kriter izledik: akıl-kalp ilgileşimi zaten mantıktır, insan doğası zaten mantıktır, bilmek zaten yapmaktır. Fitri eğilimlerin iyiliğinde duygu-düşünce bütünlüğü zihni mantığa teşvik ettiğinden benliğine bilinçlenen kişi bilgiyi algılayacak, depolayacak, hatırlayacak ve eyleme geçecektir. Sezgisel bilgiyle kazanılan davranış örgüsü istikrarla tekrarlanırsa bilinç, erdemliliği öğrenecektir. Misalen bir kimse bugün sadakatten söz edip yarın ihanet edebiliyorsa orada doğru bilgi ve erdemli edim aranamaz, o kimsenin edindiği sıradan bilgiden farksızdır (Huang and Wei, 2007: 101). Bilginin bireyi davranışa kendiliğinden güdülediğinden bahseden Dewey ile fitri iyiliğin sezgisel bilgiyle açığa çıktığına değinen Wang Yangming'in teorik perspektifi bizce benzerdir. Aynı şekilde akıl-kalp ilgileşimi ve beraberinde gelen zihinsel-spiritüel bütünlükte duyu, duygu ve bilincin bütünlüğünü savunan Davidson'ı; erdemli edimin istikrarında Rorty'yi; ahlaki farkındalıkta ve öze dönüşte Dennett'in duygusal, duygusal ve sezgisel süreçlerle kendini bilme savını görebiliriz. Bilgi ve eylem birliğine dayanan bu anlayış, bir önceki bölümde detaylandırdığımız ve varoluşsal özü çağrıştırdığımız dile getirdiğimiz beşerin doğal durumu benti (本体) ile alakalıdır. Wang Yangming'in iddiası şudur: bilmek ve yapmak varoluşsal özün özgün özdeşliğidir (知行本体原是如此).

Bilginin gerçekliği, pratikliği, güvenilirliği ve etkinliği sezgisel olduğu müddetçe eylemden söz edilebilir. Eylemin anlaşılabilirliği, farkındalığı, yeterliliği ve ayırt

ediciliği görünür olduğu müddetçe sezgisel bilgiden söz edilebilir. Bilme ve yapma yetisi birbirine kökten bağlıdır. İleriki dönem âlimleri, bu yetileri birbirinden ayırarak varoluşsal özün özgün özdeşliğini yadsırlar. Benim teorimde iki yetinin birlikteliği vardır. Bilgideki hakikat eylemdir ve eylem olmadan bilgideki hakikat yetersizdir. İnsan doğasının varoluşsal özünde bilme ve yapma, iradenin hiçbir şekilde baskılamadığı bir bütündür (Wang, 2018: 42).

Sıradan bilgiyi ahlaki farkındalıktan uzaklaştıran Wang Yangming, sezgisel bilgiyle doğru-yanlış ayırımının yapıldığı, gerçeğin kavrandığı ve erdemin uygulandığı ideal kimliği örnekler. Buna göre doğuştan iyi insan doğasının bilme ve yapma yetileri, varoluşsal özün doğal halleridir. Her iki yetinin ayrılmaz birlikteliği, içgörüsellemeyle eyleme niyetlenme ve sezgisel bilgiyle eylemi düşünme hakkındadır. Profesör Wu Zhen, bu ikiliyi temayüller ve teşebbüsler ilişkisiyle değerlendirir. Eyleme niyetlendiren temayüller eylemi düşündüren teşebbüslerin aracıdır; amaçsa doğru niyetle ahlaki davranışa karar verebilmektir (Wu, 2018: 16). Wang Yangming'in söylemlerinde teşebbüsü, ilkesel amaç izahında okuruz: zongzhi (宗旨). Temayül ise ilkesel plandır: zhuyi (主意). İlkesel plan, fitri eğilimler ve duygularla güdülenen niyetlerimizken ilkesel amaç bilgi birikimi ve düşüncelerle davranışa yönelmektir. Düşünür diyor ki; *"bilgi eylemin ilkesel planı; eylem de bilginin ilkesel amacıdır, bilirsene yaparsın, yaparsan tamamlanırsın"* (Wang, 2018: 5). Haliyle ilkesel ve ilkesel hedef, kişisel gelişimde bireyin asli doğasının tezahürü olduğundan akıl-kalp ilgileşimiyle erdeme kendiliğinden meyiletme olağandır. Duygular spiritüel süreci, düşünceler de zihinsel süreci aktive eder. Wang Yangming'e göre sezgisel bilgiye bilinçlenip ahlaki davranışa meyiletmeyen hiç kimse yoktur; çünkü varoluşsal öz iyiyi bilmeye eğilimlidir. Eğer bir kimse bilmesine rağmen bilgisini eyleme aktaramıyorsa gerçekten bilmiyor demektir. Bu bağlamda, bilgi ve eylem birliği görüşü üç işlevlidir; niyetlenme, düşünme ve davranma. Fitri duygular, sezgisel bilgiye niyetlendirdiği için benliğin karar mekanizması akıl, düşünmeye elverişlidir. Kendi doğasına bilinçlenen kişi sezgisel bilgisiyile düşünebilir, düşünebildiğinden ötürü erdemli edime yönelebilir. Bizi bu çıkarıma iten mülahaza, Büyük Bilgi'de sıralanan üç kural ve sekiz ölçütten "en üstün iyide durulma" prensibinin ahlaki davranışta sürekliliği vurgulamasıdır. Wang Yangming, bu prensibi "azami erdemlilikte kalabilme" tabiriyle açıklayarak şu sözleri iletir:

Akıl-kalp ilgileşimiyle varoluşsal öze bilinçlenmede en yüksek çabayı sarf etmek, azami erdemlilikte kalabilmektir. En üstün iyi, benliğin akli ve kalbi yetileridir. En yüce bilgi, zihinsel ve spiritüel bütünlüğün motiveleridir. Akıl-kalp ilgileşimi bedeninin hâkimi; niyet bu ilgileşimin dağılımı; bilgi de niyetin yayılımıdır. Beşeri ilişkilerdeki niyet, içtenlik ve dürüstlük erdemlerinden yoksunsa o niyet sezgisel bilgiden yoksundur. Sezgisel bilgiden yoksun niyette bencillik saklıdır, bencilliğin olduğu yerde azami erdemliliğe ulaşma çabası olanaksızdır. Varoluşsal öz, doğuştan gelen iyiyile beslenmeli, dışarıdan nüfuz eden kötünden korunmalı ve sıradan bilgiden arındırılmalıdır; aksi takdirde bencil ve rasyonel tutum en üstün iyiyi de en yüce bilgiyi de saf dışı bırakacaktır (Wang, 2018: 432).

Buradan hareketle, bilgi ve eylem birliği görüşünün akıl-kalp ilgileşimiyle temellendirildiği; bu temellendirmenin duygu-düşünce bütünlüğünü baz aldığından

düşünceyi duygunun önüne koyan rasyoneli dışladığını çözümleyebiliriz. Wang Yangming'de algılama, hissetme, düşünme ve davranma aşamalı değil bütünlüklüdür; çünkü akli ve kalbi yetilerin zamansal uyumu, parçalanmış ya da bölünen bir psikolojik süreci ihtiva etmez. Spiritüel süreç, doğuştan gelen iyi eğilimlere, duygulara ve algılara farkındalığımızdır. Zihinsel süreç ise, bu farkındalığın niyete, düşünceye ve eyleme güdülenmesidir. Profesör Chen Shaoming'e göre Wang Yangming, eylemin erdemli olup olmamasını edinilen bilginin niteliğine izafe eder. Bir başka deyişle, davranışın nasıllığı bilgi kazanımındaki yönteme bağlıdır (Chen, 2018). Akıl-kalp ilişkisinin bedene hâkim olması, iyi eğilimlerin sezgisel bilgiyle keşfedilmesi; bencil arzulara boyun eğdiren sıradan bilgiden benliğin arınması anlamına gelir. Şayet birey, doğuştan gelene bilinçlenerek sezgisel bilgiyle öğrenirse doğruya niyetlenecek; sıradan bilgiye esir kalırsa yanlışla niyetlenecektir. Bedensel isteklere düşkünlüğün önlenebilmesi için zihinsel-spiritüel bütünlüğün tamamlanması şarttır. Bu koşul, duygu-düşünce bütünlüğünde ahlaki ölçütler haricini ötelemede de geçerlidir; bencilliğin yerine özgeciliğin; riyakârlığın yerine insancılığın; yalancılığın yerine dürüstlüğün tercihi gibi. Wang Yangming'in en üstün iyi ve en yüce bilgi tavsifleri, bu sebeple bilginin niteliğiyle doğrudan ilgilidir.

Wang Yangming'in bilgi ve eylem birliği görüşüne epistemolojik pencereden bakacak olursak bilginin deneysel ya da olgusal kesinliği irdelemediğini de anlarız. Düşünürün bilince dikkatini vermesi, ahlaki davranışa temayül ve teşebbüsün algı, duygu, niyet, düşünce ve karar bağdaşımından kopmayışıdır. İnsanın varoluşsal özünü anlaması, tanınması ve bilmesi; gerek kendisine gerekse çevresine dönük yaşantıları deneyimleme becerisini güçlendirir. Sezgisel bilgi, bilinci rasyonel sorgu ve dışsal gözleme ihtiyaç duyulmaksızın erdemli edime motive eder; çünkü insan doğası doğuştan iyidir. İçsel gözleme odaklı bu önerme, Mengzi'nin "benliği iyileştir, hilkati besle" teorisini devam ettirdiğinden kişisel gelişimde özdüşünümü zaruri kılar.¹⁶ Büyük Bilgi'nin sekiz ölçütünde ilk sırada yer alan özdüşünüm, iyi eğilimlerle dünyaya gelen insanın ömür boyunca kötüden nasıl korunacağına yöntem geliştirir. Bu yöntemde bilişsel tamamlayıcılar davranışsal tamamlayıcılardan ayrılmaz; öyle ki Wang Yangming düşünen ve hisseden iki organımız arasında ilinti kurar. Eylemin bilgiden ayrılmasının nedeni insanların içsel gözlemi boşlayarak ahlaki değerleri dışsal gözlemlerle arama uğraşlarıdır. Oysaki özdüşünüm yöntemi, akıl-kalp ilişkisini öğretir. Dış dünyada merak uyandıran ve bedensel arzulara cazip gelen bilgi sıradan olduğu kadar ahlak dışıdır. Ahlaki olanın sezgisel bilgiyle öğrenildiği nasihati, bilfiil özdüşünüme tekabül eder. Düşünür diyor ki; "benliği yetiştiren özdüşünümdür, özdüşünümü bilen varoluşsal özüne ulaşır, varoluşsal özüne ulaşan hakiki bilgiyi kavrar" (Wang, 2018: 432). Buradaki öğrenme şekli deneysel veya rasyonel değil sezgiseldir, kişinin içebakışla ve özüne dönüşle kendi benliğine bilinçlenmesi mevzubahistir. Başta insancıl duygular olmak

¹⁶ Lügate xiushen (修身), kişinin ahlaki karakterini geliştirmesi anlamındadır. Kavramın daha genel tanımında fitratın beslenmesi, benliğin zihnen ve ruhen olgunlaştırılması ifadeleriyle de karşılaşırız. Büyük Bilgi'de sekiz ölçütün ilki olan ve Prof. Dr. Muhaddere Özerdim'in "erişilen noktayı bilmek" şeklinde yorumladığı bu kavram; bedensel, duygusal, duygusal ve zihinsel tüm güdülerde her yönden iyileştirmeyi ön gördüğünden bizce özdüşünüm tercümesi son derece uygundur. Bk. Sertdemir, 2021b: 55-56.

üzere içten, dürüst ve fedakâr adımlarla özdüşünümü ayrıntılandıran Wang Yangming, bilgi ve eylem birliği görüşüyle temel amacının kişisel gelişim olduğunu bizlere kanıtlar.

Wang Yangming'e göre özdüşünüm yöntemindeki spiritüel süreç, algılarımız ve duygularımızla başlar. Başkalarının acı çekmesine katlanamayan iyi fıtratın kuyuya düşmekte olan o küçük çocuğa karşı duyarlılığı motive etmesi bu sürece emsaldir. Duyarlılık, merhamet hissini harekete geçirdiği anda eyleme niyetlenen benliğimizde bencillik vari herhangi bir kötücül arzu uyanmaz; zihinde beliren yegâne düşünce o çocuğu kurtarıp ıstırabına son vermektir. Özdüşünüm yöntemindeki zihinsel süreç, bu yönüyle düşüncelerimiz ve kararlarımızla devam eder; ta ki eylemin doğru-yanlış ayrımıyla tamamlanışına dek. Eylemden önceki niyet doğru olsa bile düşünceler yanlış bir karar verdirirse bilgi ve eylem birliğindeki erdem göz ardı edilir. Örneğin küçük çocuğun acısını dindirme niyeti, düşünceye birdenbire bencilliği ve açgözlülüğü arzularırsa kişi, o edime sezgisel bilgiyle değil sıradan bilgiyle güdülenmiştir; çünkü yardım teşebbüsünün karşılığında medet umulan bir menfaat vardır. Eylemden önceki niyet de düşünce de karar da doğru olana güdülendiği zaman erdem gerçekten tamamlanır. Özdüşünümde zihinsel ve spiritüel süreçler ayrıştığı takdirde doğru-yanlış ayrımını yapamaz duruma gelen birey; dış dünyanın bilgisine bel bağlayarak bencilleşen, bencilleştiği için bedensel arzu ve menfi çıkarı hesaplayan, fitri eğilimlerini hiçe sayan ve varoluşsal özüne ulaşamayandır. Konuyla ilgili Wang Yangming'in şu sözleri ihmal edilmemelidir:

Sezgisel bilginin fiili yansımasında duyguları takiben niyetler etkilidir. Sezgisel bilgisiyle düşünen kişinin niyetinde kasıt aranmaz; ama sezgisel bilgisiyle düşünmeyen kişinin niyetinde kasıt aranır. Özünü zihnen ve ruhen besleyen insanın davranışında kötü niyet yoktur. Gerçekten bilen varoluşsal özüne bahşedilene niyetlenir, çıkar elde ederek fayda sağlamaya niyetlenmez. Teşebbüs ettiğimiz eylemin doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu sezgisel bilgiyle karara bağlarız. Sezgisel bilgimiz eylemin doğruluğunu onaylarsa o eylemi neticelendirmeliyiz; sezgisel bilgimiz eylemin yanlışlığını hissettirirse o eylemi sonlandırmalıyız. Bu yolla yaşamımızı idame eder, erdemimizi başkalarını kapsayacak derecede toplum geneline yayarız (Wang, 2018: 622).

Varoluşsal öze bahşedilen iyi eğilimler, doğru edime niyetlendikçe iyi kalacaktır. Akıl-kalp ilişiminde doğruluğa güdüleyen ve erdemliliğin istikrarını sağlayan sezgisel bilgidir. Duygu-düşünce bütünlüğünün etrafa dağılımı niyetimizin doğruluğunu ve yanlışlığını; yayılımı ise bilgimizin sezgiselliğini ve sıradanlığını belli eder. Profesör Geng Ning, sezgisel bilgiyi insanın kendini anlaması, tanınması, bilmesine eş değer görür. Bunun anlamı, bilincin sonradan nesnelleştirilmiş yahut rasyonelleştirilmiş halde olmayışından ileri gelir. Erdemli edime temayül ve teşebbüs, bütünüyle bireyin içselde kendini denetlemesi ve gözlemlemesi sürecinden geçer (Geng, 2012). İçebakış ve öze dönüş, bu minvalde zihinsel-spiritüel bütünlükten başka bir yordamla açıklanamaz; zira insan doğası benliğindeki ahlaki bilgiye kendiliğinden bilinçlenir. Doğuştan gelen iyi eğilimler, ahlaki bilgiyi kendiliğinden donatıyorsa ve insan sezgisel bilgisiyle erdeme farkındalık kazanıyorsa ahlaki bilginin sezgisel bilgiyi ihtiva ettiği

sonucuna ulaşırız. Buradan yola çıkarak, Wang Yangming'deki ideal davranış örgüsünün Mengzi'daki etiksel epistemoloji pratiğini sürdürdüğüne dair savımızı pekiştirebilmekteyiz. Deneyci ve usçu perspektife izin vermeyen bu kuramda öğrenme sezgisel olup bilme ve yapma yetileri, bir bütünün iki parçasıdır. Bilgi ve eylem birliğinde algılar duygulara; duygular niyetlere; niyetler de düşüncelere yansır. Bir eylemin erdeme yönelimi ve erdemin çevreye yayılımı ancak ve ancak bilgi ediniminin içselden güdülenmesiyledir; merhametin duyarlılığı; samimiyyetin insancılığı uyandırması gibi. Birey, fitri eğilimlerini ve hislerini bildikçe kişisel gelişimini zihnen ve ruhen ikmal edecektir. Bu çerçevede, bilgi ve eylem görüşüyle Wang Yangming'in bilişsel ve davranışsal süreci nesneyi adlandırma, olguyu bulma, veriyi toplama açılarından tanımlama amacı gütmeyen; bilakis beşere asli doğasını özdeşleşim yöntemiyle besleyerek ahlaki kimliği oluşturma yolları açtığı söylenebilir.

4. Sonuç

Konfüçyüsçü düşüncenin normatif ahlak anlayışını takriben Mengzi'nin doğuştancı kuramıyla ahlaki psikolojiye yaklaşan öğretiyi asırlar sonra yineleyen Wang Yangming'in bilgi ve eylem birliği görüşünü incelediğimiz bu çalışmada, öncelikle akıl-kalp ilgileşimiyle fitri iyiliğin nasıl korunduğunu sorusuna cevap aradık. Düşünürün algı, duygu ve düşünce arasında kurduğu bağı sezgisel bilgiyle açıkladığı; davranışa motive eden etkenleri zihinsel-spiritüel bütünlükle eşleştirdiği, edindiğimiz bulguların arketipsel kaynağıdır. Mengzi'dan miras kalan bu korelasyonda diğer insanların maruz kaldığı müşkül durumlara karşı duyarlı olma, insancıl ve özgecil edimlerin başlangıcı kabulündedir. Bireyin kendi çıkarını ve refahını planlayarak davrandığını savunan psikolojik egoizme rest çeken bu diğerkâmlık, David Hume'un duyarlılık tezini hatırlatır. Vele ki Hume, hem doğuştan gelen iyi-kötü eğilimlere mütedair konuşmaz hem de erdemin kazanılmasında duyguyu düşünceden üstün sayar. Öte yandan Wang Yangming, hakiki bilgi ve daimi erdeme duygu-düşünce bütünlüğüyle bilinçlenen varoluşsal özden bahseder. Dolayısıyla karşımıza çıkan teori, çağdaş psikolojinin araştırma alanına girmektedir. Wang Yangming'in bilgi ve eylem birliği görüşünde sezgisel bilgiye kendiliğinden güdülenen benliğin akıl-kalp ilgileşimi, Dewey'in zihin, beden ve ruh ilişkisi ile; Davidson'un duyu, duygu ve bilincin ayrılmazlığı mütalaalarını andırır. Ayrıca faziletin içkinliği ve devamlılığında Rorty'nin; içebakış ve öze dönüşte Dennett'in kişisel gelişim modellemeleri bulunabilir.

Wang Yangming'in bilgi ve eylem görüşünde saptadığımız çift yönlü izleğin birincil safhası, içgörüselleşmeyle eyleme niyetlendiren ilksel plandır. Akabinde sezgisel bilgiyle düşündüren ilkesel amaç gelir. Varoluşsal özün bilme ve yapma yetileri, bireyi öncelikle algılar ve duygular aracılığıyla davranışa temayül ettirir. Bu safha, akıl-kalp ilgileşimiyle fitri eğilimlere yönelimdir. Yayılım ise, düşünceler ve kararlar aracılığıyla davranışa teşebbüs ederek erdemli edimin kesintiye uğramadan istikrarlılığını sağlamaktır. Hislerimizin rehberliğinde doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırabiliriz; duygudan müstesna mahiyet sonradan öğrenilmez; bu potansiyelle doğarız. Bir kimsenin iyi ve doğru olana niyetlenip kötü ve yanlış düşüncelere kapılması, sezgisel bilgisini kullanamaması ve içsel gözlemi başaramamasından ötürüdür. Wang

Yangming'e göre zihnen ve ruhen kötücüle meyletmeyi engelleyen tek yol özdüşünümdür. Kişi, doğuştan gelen potansiyelini özümlediğinde aklının ve kalbinin ötesinde hiçbir ilkenin yüceltilemeyeceğini anlar, bencilliğe düşkünlük gösteren arzularından temizlenir, dış faktörlerin rasyonelliğine ve sıradanlığına kapılarını kapatarak özüne döner. İnsanın kendisi, çevresi ve toplum geneliyle münasebetlerinde ideal davranışı sürdürülebilir erdem üzerinden kurgulayan Wang Yangming, bizce ütöpik bir profil çizmektedir. Özdüşünümde zihinsel-spiritüel süreçleri bütünlükte bilme ve yapma yetilerini varoluşsal özün özgün özdeşliğine olumlayan bu kuram, beşerin rasyonel bir varlık olduğunda direten Batılı filozoflara da kafa tutar niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Baird, F.E. (2016). *From Plato to Derrida*. New York: Routledge.
- Bengson, J., Moffett, M.A. (2011). *Knowing How: Essays on Knowledge, Mind and Action*. New York: Oxford University Press.
- Chan, L. (1991). *You Wu Zhi Jing 有无之境 (Varlığın ve Yokluğun Âlemi)*. Shanghai: Shanghai Renmin Chubanshe.
- Chen, S. (2008). *Ti Zhi Yu Renwen Xue 体知与人文学 (Özsel Bilgi ve Beşeri Öğreti)*. Beijing: Huaxia Chubanshe.
- Chuanxi Lu 传习录 (Pratik Yaşam Yönergesi). (2018). Wang Xiaoxin (ed). Beijing: Jiuzhou Chubanshe.
- Darity, W. A. (2008). *International Encyclopedia of the Social Sciences: Ethnic, Inequality, Gender*. Detroit: Macmillan Reference.
- Davidson, D. (1980). *Essays on Actions and Events*. Oxford: Clarendon Press.
- Daxue 大学 (Büyük Bilgi). (2015). Nanchang: Ershiyi Shiji Chubanshe.
- Dennett, D. (1991). *Consciousness Explained*. New York: Black Bay Books.
- Dewey, J. (1963). *Experience and Education*. New York: Collier Books.
- Er Cheng Ji 二程集 (Cheng Kardeşler Koleksiyonu). (2004). Wang Xiaoyu (ed). Beijing: Zhonghua Shuju.
- Fang, K. (1997). *Zhongguo Zhaxue Shi Shang De Zhixing Guan 中国哲学史上的知行观 (Çin Felsefe Tarihinde Bilgi ve Eylem Görüşü)*. Beijing: Renmin Chubanshe.
- Fidan, G. (2017). *Konfüçyüs Konuşmalar*. İstanbul: Dedalus Kitap.

Geng, N. (2012). *Xin De Xianxiang: Geng Ning Xinxing Xianxiang Xue Yanjiu Wenji* 心的现象—耿宁心性现象学研究文集 (Zihin Olgusu: Geng Ning'in Zihin ve Fitrat Fenomonolojisi Derleme Eserleri). Beijing: Shangwu Yin Shuguan.

Huang, W., Wei, H. (2007). Wang Yangming "De" Fanchou Lunxi 王阳明"德"范畴论析 (Wang Yangming'in "Ahlak" Tasnifi Analizi). *Lilun Xuekan* 159(5), 101-103.

Huang, Y. (2006). A Neo-Confucian Conception of Wisdom: Wang Yangming on the Innate Moral Knowledge (Liangzhi). *Journal of Chinese Philosophy* 33(3), 393-408.

Hume, D. (2000). *A Treatise of Human Nature*. Oxford: Clarendon Press.

Hume, D. (1962). *Enquiries Concerning the Human Understanding and Concerning the Principles of Morals*. Glasgow-New York: Oxford University Press.

Lunyu 论语 (Konuşmalar Kitabı). (2018). Nanjing: Jiangsu Fenghuang Kexue Jishu Chubanshe.

Mengzi 孟子 (Mengzi Klasiği). (2017). Beijing: Zhonghua Shuju.

Özertim, M. N. (2000). *Konuşmalar-Konfüçyüs*. İstanbul: Çağdaş Matbaacılık.

Özertim, M.N. (1963). *Büyük Bilgi ve Müzik Hakkında Notlar*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Peng, Q. (2010). Mengzi Jingdian Quanshi Fangfa Zai Sikao 孟子经典诠释方法再思考 (Mengzi Klasiği Yorumlanma Yönteminin Yeniden Değerlendirilmesi). *Jianghai Xuekan* 6, 48-54.

Rorty, R. (1980). *Philosophy and the Mirror of Nature*. New Jersey: Princeton University Press.

Sertdemir, İ. (2021a). Çin Düşünce Geleneğinde İnsan Doğası Kuramı ve Ahlaki Davranış Yöntemleri. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi* 4(8), 28-53.

Sertdemir, İ. (2021b). *Konfüçyüsçü Düşüncenin İdealist Kanadı Mengzi'da Ahlaki Psikoloji*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Shujing Jichuan 书经集传 (Belgeler Klasiği Derlemesi). (2018). Beijing: Zhongguo Shudian Chubanshe.

Tubbs, N. (2009). *History of Western Philosophy*. London: Palgrave Macmillan.

Wang, Y. (2018). *Wang Yangming Quanji* 王阳明全集 (Wang Yangming Koleksiyonu). Beijing: Zhongyang Bianyi Chubanshe.

Wu, Z. (2018). Zuwei Liangzhi Lunli Xue De "Zhixing He Yi" Lun Yi "Yi Nian Dong Chu Bian Shi Zhi Yi Bian Shi Xing" Wei Zhongxin 作为良知伦理学的"知行合一"论以

一念动处便是知亦便是行”为中心 (“Bilgi ve Eylem Birliği” Kuramının Sezgisel Bilgiyle Ahlak Öğretisinde “Teşebbüsün Bilgiyi, Bilginin Eylemi Harekete Geçirmesi” Üzerine). *Xueshu Yuekan* 50, 14-24.